За малко изъ царството на Родопитѣ.

Пѫтни бѣлѣжки.

Юлски горѣщини въ началото на май. — Тифузътъ въ Пловдивъ. — Продължени училищни ваканции. — На пѫть за Родопитѣ. — Станимашко шосе. — Гледка къмъ Родопитѣ и полето. — Сушата и страхътъ отъ прѣдстоящия гладъ. — Орта-ханъ. — Градътъ Станимака и впечатления отъ него.

Има явления, които единъ пѫть се вѣстяватъ въ периодътъ на единъ човѣшки животъ и за това оставятъ впечатления и прѣзъ други поколения. Такова нѣщо се случи и съ нашата южнобългарска столица прѣзъ токущо настѫпилата 1907 година, пролѣтьта на която бѣше необикновена за Пловдивъ и Пловдивци. Та аслѫ и пролѣть не се показа никакъ, защото слѣдъ една дълга и упорито тежка зима прѣзъ втората половина на мѣсецъ априлий изведнѫжъ настѫпиха юлски дни, съ нечувана горѣщина и сухи вѣтрове. Но не стигаше само това: и една небивала за Пловдивъ гостенка ненадейно сполѣтѣ града и го хвърли чисто и просто въ паника, която пъкъ нашата услужлива преса далечъ го разнесе като мълния съ единъ процентъ отъ хилядо на сто. Това бѣ коремниятъ тифъ. Право казва народната пословица, че който не е видѣлъ мечката, два пѫти повече вика.

Великденскитѣ праздници минаха нѣкакъ глухо, унило и единъ видъ силомъ. На всѣкѫдѣ изъ улици, по кръчми, кавенета, въ кѫщи една мисъль напрѣгаше нервитѣ, единъ разговоръ се чуваше: тифътъ та тифътъ, а той, наистина, все повече и повече ставаше застрашителенъ.

Въ такива изключителни моменти много ясно изтъква психиката на маслата, а за насъ въ Пловдивъ тя лишенъ пѫть показа, че още много вода има да се излѣе въ морето, додѣ българинътъ да се избави отъ своята бай-ганювищина, която той е наслѣдилъ отъ дѣди и прадѣди и отъ едно петь вѣковно робство. Чудишъ се и се смѣешъ, па току видишъ, че и самъ почнешъ да вѣрвашъ въ разнообразнитѣ анекдоти и повѣрия, които тъй безцеремонно се пущаха изъ уста въ уста отъ божемъ интелегентната часть на Пловдивското общество. Простата маса съ своя фатализъмъ много по-спокойно и по-стоически посрѣщна небивалата гостенка и изглеждаше, че ни най-малко не го стрѣскатъ ни вѣстници, ни барабани, ни обявления. Спокойно тая масса тича слѣдъ своя черенъ трудъ съ упованието у себе си къмъ Бога. „Каквото Господъ е рекълъ, това ще стане,“ казватъ и отиватъ напрѣдъ. Други пъкъ слушашъ: „това е лесно, който ще мре, ще мре, всички ще мремъ по реда си, но дано Господъ се смили да ни прати дъждъ, че

сѣидбитѣ се изгубиха, ралото не върви, и мотиката камъкъ не може да копае“.

Та какви басни не се чуха? Шегобийцитѣ рѣдъкъ пѫть дочакватъ такава изобилна жетва за своитѣ шеги. Слушатъ едни, подзематъ втори, увѣряватъ трети и то хора школни, изъ школото излѣзли, че въ филтритѣ се намѣрили цѣли човѣшки трупове и дори настойчиво се описваха и тѣхнитѣ признаци. Приказваха, че единиятъ трупъ билъ на ловджия, намѣрили му и ловджийската чанта, която заедно съ своя стопанинъ се е разложила, култивирала е тифузния бацилъ и пуснала смъртносната зараза. Но колкото страхътъ бѣ обладалъ Пловдивци, сто пѫти той бѣ сковалъ духоветѣ вънъ отъ града. Единъ търговецъ напр. казваше, че съ него заедно изъ глухата провинция идвалъ за Великденскитѣ праздници единъ фелдшеръ, пратенъ отъ жена си да ѝ купи сезонна шапка. Обаче, когато чулъ на послѣдната станция при Пловдивъ, че тифузътъ съ стотини хора на день морилъ, враща се обратно безъ Великденски подаръкъ за своята любезна половина.

Както и да е, но тая годишна пролѣть бѣ рѣдка и приятна изненада и за ученици и учители. По разпореждане на санитарнитѣ власти на училищата се продължи Великденската ваканция съ още двѣ седмици. Възползувани отъ това и подъ влиянието на страхътъ, всѣки гледаше да бѫде вънъ отъ Пловдивътъ прѣзъ тѣзи волни дни. И пишущиятъ заедно съ трима свои колеги рѣшихме да се поцураме изъ близнитѣ Родопи и врѣдъ гиздавата планинска природа да направимъ една дезинфекция на грозния тифузенъ бацилъ, за който всѣки мислѣше, че вече се таи нѣкждѣ въ стомаха му. Та право да си кажемъ, ний ужъ моднитѣ хора, които боравимъ повече съ мисъльта, постоянно се душимъ и отъ другъ единъ много позълъ бацилъ, нервниятъ, който е и много по-опасенъ, ала свикнали съ него, не ни се вижда страхотната му сила.

Рѣшено и сторено.

На 5 май къмъ 3 часа слѣдъ обѣдъ ний напустнахме жешкия Пловдивъ съ неговитѣ облаци прахъ и се опѫтихме за Станимака. Пѫтьтъ отъ Пловдивъ до Станимака държи права линия съ малко прѣчупване по срѣдата и нэ далечь отъ политѣ на Родопитѣ. Той е старо шосе, ако се не лъжемъ още отъ турско врѣме, а слѣдъ освобождението наново ремонтирано. Движението на хора, кола и добитъци е голѣмо по него, затова и много често има нужда отъ поправка. Спусковетѣ и политѣ на Родопитѣ, нѣкждѣ голи, нѣкждѣ съ купчини млади горички, сж прошарени съ спретни гиздави селца и мънастири, сгушени въ гънкитѣ на склоноветѣ. Въ нѣкои отъ тѣхъ стърчатъ нови модерни постройки, които гордѣливо надничатъ врѣдъ червенитѣ керемидени покриви и листнали дървета, та могатъ да се виждатъ свободно отъ шосето. Нѣкои отъ тѣхъ личатъ, че сж или черквици, или училища, издигнати слѣдъ зарята на

свободата. Началото на май мѣсецъ е, ала майскиятъ блѣсъкъ на чудно благодатната Маричина долина тая пролѣть като че липсва. Сушата е дала вече своя отпечатъкъ въ всичко. Облаци прахъ се дига по шосето, зимнинитѣ сж покарали, нѣкои сж въ цвѣта си, ала слаби, рѣдки и съ жълтникаво-мършави стволове нѣкакъ отчаянно изглеждатъ. Царевицитѣ тоже току-що сж поникнали и спрѣли, а други стоятъ на черни вкокалени угари, жадни за благодатенъ дъждъ. Дърветата се листнали, ала и тѣ изглеждатъ посърнали. На нѣколко мѣста копачи упорито се порѣха съ вкамененaта земя и копаеха лозята, ала мотикитѣ издаватъ само глухъ и зловѣщъ тътнежъ, безъ да могатъ да надвиятъ упоритата суха земя, отъ която само малки валми пепелъ се дигаше. Трѣвата изъ полето току-що поникнала и спрѣла, а на мѣста вече и пожълтѣла. Срѣщате добитъкъ, прави ви неприятно впечатление съ своята пусталость. По лицата на хората четете загриженость и унилость, чувствувайки идещето зло. По всичко се вижда, че ще имаме необикновено гладна година, ако въ скоро врѣме не даде Господъ дъждъ.

Политѣ на Родопитѣ отдалечъ прѣдставляватъ хубава горска градина, усѣена съ разнообразни плодовити дървета, ала главно прѣобладаватъ черницитѣ. Па и самото поле тукъ не е тъй голо, както отъ лѣвия брѣгъ на Марица.

Слѣдъ единъ часъ и половина стигнахме на Ортаханъ, срѣдата между Пловдивъ и Станимака, обикновено мѣсто за спиране и почивка и на добитъци, и на хората—пжтници. Това сж нѣколко ниски и не до тамъ чисти ханчета—кръчмички отъ двѣтѣ страни на самото шосе, плувнали въ не високъ храсталакъ отъ върби и акации, животворна сѣнка всрѣдъ уморителната жега. Прѣди антигръцкитѣ митинги, що станаха миналото лѣто, съдържателитѣ на тѣзи ханчета до единъ бѣха Станимашки гърци, а отъ тогава послѣ заети вече отъ българи и то благодарение, че страхътъ бѣ принудилъ да ги напуснатъ самоволно тѣхнитѣ по-прѣдишни феслии съдържатели.

Който прѣди 16 юлий, 1906 година, е минавалъ по Станимашкото шосе, той сигурно е забѣлѣжилъ, какъ елинизъмътъ шовинистично, дори нахално манифестираше и въ тия опушени дупки всрѣдъ българската земя. По стѣнитѣ въ всѣко едно отъ тия ханчета—кръчмички тогава висѣха всевъзможни картини не отъ особена художнишка стойность, ала ярко прѣдставляющи всецѣло гръцката кралска фамилия, разни фантастични епизоди отъ гръцки героизъмъ изъ послѣдната турско-гръцка война и критското въстание, всевъзможни фустанелалии паликарета и тѣмъ подобни, ала ни една българска картина, дори ликоветѣ на нашата българска династия грижливо бѣха избѣгнати. Както виждате българска толерантность прѣдъ нахаленъ гръцки шовинизъмъ! Идете тогава и осжждайте миналогодишнитѣ случки по насъ спрямо гърцитѣ. Само хилядната часть

отъ това, що шепата гърци, български поданици, си позволяватъ у насъ, ако би сторили българи въ Гърция, какво би станало? Прѣзъ 1902 година единъ невиненъ български абаджия, и то не отъ България, въ самата столица Атина безъ малко щѣлъ да заплати съ живота си заради едно невинно българско календарче и то защото е имало въ страницитѣ му ликоветѣ на българския князь и прѣстолонаслѣдника.

Това сѫ то потомцитѣ на класическа Елада.

Слѣдъ половинъ часова почивка продължихме пѫтя си и слѣдъ 3 — 4 километра бѣхме вече въ землището на малката Елада. При първия погледъ на около ви прави впечатление работливостьта на Станимакалиитѣ: всѣка педя земя грижливо е прѣработена и използувана. Лозята прѣобладаватъ, па може се каза, че и цѣлото Станимашко землище е изключително съ лозя, прошарени по между съ черничеви дървета, между които се срѣщатъ и орѣхи, бадеми. праскви, каисии, вишни, череши и смокини. Станимашката околность е цѣла китна градина и рѣзко се отличава отъ тая на Пловдивъ. Тя е съ прѣобладающъ черноземъ и червеноземъ, плодовита и очарователна по буйната си и разнообразна растителность. Всѣко жгълче отъ нея дразни очитѣ и спира погледа, който не може да се насити. Обаче едно грозно зло бързо иде да обезличи на първо врѣме тая чудесна гънка въ Родопитѣ. Филоксерата въ послѣднитѣ нѣколко години се е вмъкнала и въ това гиздаво кѫтче, главниятъ поминъкъ на което съ вѣкове е било винодѣлието Но при ужасътъ, който на първо око ви правятъ прошаренитѣ, изсъхнали и нагазени отъ тоя бичъ лозя, едно иде да ви поутѣши: Станимакалиитѣ, уплашени отъ безмилостната опустошителность на тая страшна гостенка, сѫ се запрѣтнали добрѣ да я посрѣщнатъ. Съ единъ устремъ, достоенъ за похвала и насърдчение, тѣ садятъ черници. Това е много хубаво. Иначе близкото бѫдеще би било много грозно за това хубаво и богато градче.

Додѣто човѣкъ се любува съ хубавата картина и прави своитѣ размишления по нея, неусѣтно се намѣри и прѣдъ самия градъ. Три часа бѣха достатъчни да се вѣстимъ въ Станимака, етимологизираното българско *Стани-майко*, споредъ извѣстната легенда за бѣгството на послѣдния невинъ защитникъ прѣдъ напливътъ на азиятецътъ—турчинъ. Додѣто цѣлата околность на това мушнато градче въ подножието на величественитѣ Родопски канари, въ безднитѣ между които плиска водитѣ си единъ отъ Маричинитѣ притоци—Чепеларската рѣка, е тъй живописна по своята райска гиздавина, додѣто дивната природа е създала едно съчетание между величественото и дивното отъ една страна, и питомното отъ друга, вѫтрѣшностьта му пъкъ обратно прави не до тамъ приятно впечатление по своята рѣзка картина, която като че ли на пукъ иде да замъгли поетично настроенитѣ ви чувства. Криви. тѣсни, кални и мръсни улички, постлани съ старъ, грубъ и отърканъ калдаръмъ, не-

чисти вадички, вонещи локви, ниски притиснати една въ друга дървени кжщурки, маскирани отвънъ съ жлътникаво боядисани стѣни, а между тѣхъ тукъ тамъ само се мѣрне нѣкоя посъврѣменна, по гиздава постройка. Това е то Станимака въ чисто старитѣ си квартали. Влизате въ чаршията и тамъ сжщата картина, сжщото смѣшение на ориенталското съ нѣкакво ново, съврѣменно, което, както се вижда, срѣща голѣми спънки, додѣ окончателно измѣсти старото. Ниски, мрачни, чисто *ала-турка* дюкянчета, кавененца, работилнички на разни занаятчии, а между тѣхъ пакъ тъй на рѣдко окото се спира за промѣна на нѣкоя варосана и хубавичка магазия. При тая тѣснота, нечистота и вжтрѣшна грозота, отъ каквито почти всички наши по-малки градове още немогатъ да се избавятъ, за Станимака би била току-речи смъртоносна, ужасна, ако самата природа инъкъ не би била тъй милостива. Станимашкиятъ *вечерникосъ*, който, както въ всички ущелия въ планинитѣ, вечерь и нощѣ духа отъ височинитѣ, прѣмахва въ лѣтнитѣ жеги всички миризми и благотворно чисти микроби и изпарения. При такава обстановка Станимака е невъзможно за скоро врѣме да се урегулира, защото се искатъ непосилни срѣдства. За тоя градъ едно е хубаво, че той въ сегашно врѣме бѣга къмъ полето, старитѣ и сдушенитѣ му квартали се напущатъ и се правятъ нови постройки въ равнината къмъ северъ.

Току при влизанието въ града при самото шосе отдесно спира очитѣ на пжтника една, наистина, не тъй комодна отвънъ, ала голѣма нова сграда, съ широкъ дворъ и други пристройки. Това е копринената фабрика „Свила“ на братия Шопови, която слѣдъ основаването ѝ твърдѣ много помогна за разпространение и подигане бубарството въ цѣлата Станимашка околность. Пайтонитѣ спиратъ на лѣвия брѣгъ на рѣката, дѣто се намира стариятъ турски конакъ, часть отъ който е срутенъ, а друга приспособена и днесъ да се помѣщава околийското управление и полицейската стража. Останалата часть отъ града, т. е. тая що е отъ лѣвия брѣгъ къмъ Пловдивъ, е сжщата стара Станимака, дѣто живѣятъ най-богатитѣ и видни Станимашки гърци. Като кварталъ на аристокрация, кжщитѣ сж тукъ двуетажни и триетажни, съ широки дворове, съ голѣми винарски изби и само тоя кварталъ се ползува съ чиста и изобилна балканска вода, разподѣлена на чешми почти въ всѣки дворъ. Тукъ е и метохътъ на Бачковския мънастирь съ старинна черквица —параклисъ.

Минахме „Чая“ прѣзъ врѣменно дъсчено мостче на долния край на града, което води за „Салашътъ“, второто любимо мѣсто на Станимакци въ хубави лѣтни дни. Това е зелена поляна съ сѣнчести дървета до самата рѣка, но тоя пжть още не бѣ приготвена за посѣтители.

Изъ чаршията въ града, простната по двата брѣга на рѣката, и такава като и въ всѣки източенъ турски градъ, нѣщо

особено за забѣлѣзване по нея нѣма. Наредъ при модния магазинъ ще видите или нѣкоя вѣхта, стара и опушена работилничка на нѣкой занаятчия, или пъкъ нѣкоя мръсна кръчмичка, любимо мѣсто на Станимашкитѣ лангери. Единъ красивъ и доволно широкъ дървенъ мостъ служи за минаване прѣзъ рѣката съ кола и добитъци. Другитѣ два сж дървени и слаби само за пѣшаци. Понеже е боядисанъ съ черна боя, то е извѣстенъ съ името „Черния мостъ“. До него на десния брѣгъ е оставена една по широчка площадь, на която Станимакци правятъ своитѣ официални молебени и пр. на официални дни. При тая площадь е грѫцкото дѣвическо училище, сега вече такова българско. Тя е стара сграда, нечиста вжтрѣ, но съ широкъ салонъ, въ който Станимашкитѣ гърци даватъ своитѣ театрални прѣдставления. Подъ него на долѣ, като се отива въ чаршията, прави впечатление офицерското събрание, грижливо и доста красиво скжтана нова сграда до самата рѣка и съ хубава градина наоколо. Офицерскиятъ клубъ е съграденъ прѣди нѣколко години само, когато 21 Срѣдногорски полкъ квартируваше не за дълго въ Станимака. И сега за сжщата цѣль служи на офицеритѣ отъ планиското отдѣление, оставено да квартирува въ града слѣдъ дигането на полка. Но понеже офицерското тѣло състои само отъ десетина души, то тѣ нѣматъ възможность да проявятъ нѣщо отдѣлно и самостойно, а се мѣшатъ изъ болшинството въ градския животъ, а въ клубътъ си слабо се вѣстяватъ. А това е твърдѣ хубаво, щото нашето офицерство да не се държи съвсѣмъ далечъ като отдѣлна класа отъ обикновения български животъ. И офицерството въ Станимака въ тоя случай заслужава похвала. За градове като Станимака такава демократичность отъ страна на военнитѣ е и необходима, и полезна.

Прѣстояването, ако и само три четири години, на 21 полкъ тукъ е оставило добри възпоминания и е съдѣйствувало не само за икономическото съживяване на града, но е допринесло много нѣщо и въ национално-културно отношение. Всички увѣряватъ, че прѣди идването на полка гърцитѣ си сж мислили и живѣли, наистина, като въ една малка Елада, една панелинска Аркадия. Общинско управление, пждари, пазванти, депутати, окржжни избори, търговия, богатство — всичко е било въ гръцки ржце, и градътъ се е показвалъ въ всичко като чисто гръцки. Тѣхниятъ сербезликъ е билъ голѣмъ дори и нахаленъ спрямо всичко българско. Но 21 полкъ е далъ друга физиономия на града; той е смирилъ тѣхната навиреность, поразмърдалъ и съживилъ българския елементъ и то не съ нѣкои крути прояви. Оттогава посетнѣ и българитѣ се повдигнали, уякчили и зели въ ржцетѣ си надмощието въ обществениттѣ работи. Приказвали ми сж, че въ Станимашката община, т. е. въ общинското управление, на смѣтка на общинския бюджетъ се изписвали и четѣли всички по-главни гръцки вѣст-

ници отъ Атина и Цариградъ, а освѣнъ „Държавенъ вѣстникъ“ другъ български на кметската маса не се виждалъ.

Една приятна изненада на външния посѣтитель прави „Българската гражданска дружба“, която е ново нѣщо по строятъ си у насъ въ много градове. Помѣщава се въ горния етажъ на една солидна и красива нова сграда, собственость на частни лица, и находяща се въ центра на града и чаршията. Ето едно колкото симпатично, толкова и полезно дѣло, плодъ на частна инициатива. Това е единъ видъ конгломератъ: и граждански клубъ, и публична читалня, па и мѣсто за по-двлечни културни цѣли. „Българската гражданска дружба“ въ Станимака е основана прѣзъ 1903 година, брои около 100 дѣйствителни членове отъ учители, чиновници и граждани. Има си бюфетъ, добра читалня и е мѣстото, дѣто въ позната срѣдá човѣкъ може да си почине и се срѣщне съ по-отбрани хора, безъ да могатъ да се мѣркатъ прѣдъ очитѣ му ни червенитѣ фесове и дълги пискюли, нито пъкъ да слуша дивитѣ пиянски крѣсъци на лангеритѣ. Тукъ е възелътъ на Станимашката интелигенция, въ дружбата си дава тя своитѣ вечеринки, държатъ се сказки, четатъ се вѣстници и пр. Никакво партизанство не се допуща вжтрѣ. Приказваха ми мнозина, че тая дружба неусѣтно е внесла едно умекване въ Станимашкитѣ нрави, разбирай тѣзногрубото партизанство въ такива градчета, дѣто ожесточеностьта достига до далечни размѣри. Хора отъ различни противоположни партийни лагери, които по-рано неможели дори срѣщитѣ да си търпятъ на улицата, въ дружбата ще ги видите седнали на една маса, хладнокръвно да размѣнятъ своитѣ взглязове по разбиранитѣ отъ тѣхъ обществени въпроси. Ето пакъ единъ хубавъ изразъ, единъ вѣренъ и полезенъ стимулъ за морализиране на тъй злѣ изпорченитѣ въ послѣднитѣ години нрави въ нашата божемъ интелигентна срѣдà и въ села, и въ градове. Друга за забѣлѣзване спретнатата сградица е общинското управление при офицерското събрание и токущо съградения красивъ хотелъ съ гостиница всрѣдъ чаршията.

Колкото вжтрѣшната обстановка на Станимака и да прави неприятно впечатление, ний има да отбѣлѣзаме, че българщината отъ десетина години насамъ, въпрѣки всички неблагоприятни условия, е направила голѣмъ успѣхъ. Освѣнъ дружбата, тукъ има и едно ученолюбиво дружество „Родолюбие“, което, ако и съ мжка, все се крѣпи и издържа своя читалня и малка библиотека. Има и женско дружество „Благодѣтель“, което издържа вече нѣколко години женско стопанско училище. Има и гимнастическо дружество „Асѣновски юнакъ“, пѣвческо дружество, колоездачно и пр. Има три книжарници, печатница, издава се и мѣстенъ вѣстникъ и всичко това наредъ съ двѣтѣ класни училища и нѣколко основни и забавачници, съ своитѣ повече отъ 1300 ученика и ученички, достатъчно говори, че българскиятъ елементъ успѣва и добрѣ върви и че неговата интели-

гентна срѣдà въ това градче разбира и правилно схваща своитѣ обществени и национални задачи.

Изобщо Станимака въ всѣко отношение има шансп за добро бѫдеще и при една планомѣрна и родолюбива обществено-културна дѣйность на неговата интелигенция, при скопчването му съ Пловдивъ съ електрическия трамвай и съ довършването държавното шосе отъ него до нашата граница въ Родопитѣ, той ще стане единъ отъ най-цвѣтущитѣ и красиви наши прѣдпланински градове въ хубавата Южна България, градче, което ще привлича и много посѣтители отъ вънъ и за хубавата му и чаровна околность.

Станимашкиятъ „Чинаръ“.— На пѫть за „св. Петка“. — Исторически бѣлѣжки за тоя мънастирь.—Днешното му състояние.

Спрѣхме се на прочутия Станимашки „Чинаръ“, дѣто при група познати се поразхладихме отъ благотворния вечерникъ. Чинарътъ, това е едно вѣковно дърво на десния брѣгъ на рѣката близо при „Централното училище“. Той е останалъ отъ турското владичество: тукъ е била турската часть на града, и нашитѣ петь вѣковни властители подъ този чинаръ си пиели кавето и пушили наргилетата. Двѣ малки тераси надъ самия брѣгъ на рѣката сѫ усѣени съ сѣнчести млади дървета и цвѣтя, съ новъ доволно спретнатъ и чистъ бюфетъ, а отъ него спуснати широки стрѣхи—пейки за въ случай на дъждъ. Помежду тѣзи тераси е и стариятъ чинаръ, чието име е присвоено и отъ цѣлата градина и бюфетътъ. Чинарътъ е любимото мѣсто на Станимашката интелигенция за почивка и разхлада прѣзъ всичкото врѣме на годината.

Слънцето вече се скриваше на западъ, а намъ прѣдстоеше още повече отъ часъ и половина пѫть до мънастирьтъ „св. Петка“, когато сполучихме да се откопчимъ отъ прохладния „Чинаръ“. Прѣсѣкохме главната улица, която бѣше измѣнила своята доскорошна физиономия, защото е разширена, изправена, посипана съ пѣсъкъ и съ плочени тротоари и служи да съедини прѣко прѣзъ градътъ бѫдещето първокласно шосе отъ Катуница —Станимака за нашата граница въ дълбинитѣ на Родопитѣ тукъ. На бързо минахме и „Рупската махала“, старата и първа българска часть на града и бързо се отзовахме на източния край. Тукъ започва и друго шосе — за Тополово и Тополовския проходъ и до самото него съ широка ограда е цвѣтарската фабрика за изкуствени цвѣтя на енергичния Станимашки житель г. Хр. Ковачевъ. Обстановката на нѣколкото редица нови и гиздави сградици, съ хубава градина прѣдъ тѣхъ и бързиятъ напрѣдъкъ на г. Ковачева въ една тъй нова за българина индустрия прави приятно впечатление на пѫтника,

че у българинътъ не липсватъ качества, енергия и похватъ, инъкъ тъй малко свойствени за нашата психика и условия индустриялни прѣдприятия.

Ний не зехме пжтьтъ по Тополовското шосе, макаръ че минава подъ мънастирьтъ въ политѣ, защото е подалечно разстоянието му, а уловихме стариятъ пжть по ребрата на склонътъ. Мѣстностьта тукъ е камениста и гола и по самитѣ ребра на склонътъ само тукъ тамъ се виждатъ малки парченца съ слаба почва лозя. На едно разстояние отъ около 4 километра отъ града пжтьтъ улавя направо въ зичъ-зигове нагорѣ по склонътъ. Това сж „кривинитѣ", които се изминоватъ за повечко отъ половина часъ нагорѣ, а на слизане за по-малко.

Въ самитѣ срѣдни части въ ребрата на склонътъ на една хубава полянка се намира и самия мънастирь, наричанъ още и Мулдавски, отъ близното подъ склонътъ селце Мулдава. Тукъ на около е вече хубава листвена гора, помежду която се мѣркатъ и по нѣкоя борика.

Стигнахме кжсно вечерьта, капнали отъ пжть, като всѣки непривикнали за пѣшъ катерене хора. Посрѣщнати и нагостени бѣхме добрѣ отъ нѣколцината братия—иноци.

Мънастирьтъ „св. Петка" е послѣдниятъ отъ редицата такива, що ги има по севѣрнитѣ поли и склонове на Родопитѣ отъ Чепино до Станимака Отъ тукъ къмъ изтокъ други вече нѣма. Сигурно, че и „св. Петка" съвпада въ числото на ония 213 черкви и 33 мънастири, които прѣзъ врѣмето на ужасния исторически актъ въ нашето минало сж били разорени отъ турцитѣ при изтурчването на Родопитѣ.(¹) Кога първоначално е основано това мънастирче, неможе да се знае, обаче намъ се струва, че то на врѣмето си е било часть отъ именията на Бачковския мънастирь, който тукъ е трѣбвало да има пристройки за работници и сушини за добитъци, и чакъ отъ послѣ се е отдѣлилъ, като самостоятеленъ.

Споредъ едно прѣдание мънастирьтъ, слѣдъ като е билъ първи пжть изгоренъ по идването на турцитѣ, вториятъ пжть е билъ въздигнатъ отъ нѣкой си българинъ отъ гр. Сливенъ. Тоя човѣкъ слѣдъ като прѣкаралъ повече отъ 30 години въ разбойничество по Стара-планина заедно съ единъ свой другарь турчинъ, рѣшили старинитѣ си да прѣкаратъ въ тихо уединено мѣсто и въ покаяние за грѣховетѣ си. Българинътъ въздигналъ мънастиря, а турчинътъ, за да се не отдѣли отъ дългогодишния си другарь, направилъ си чифликъ, въ полето подъ мънастиря, дѣто сж сегашнитѣ „Четиредесеть изворп", казвани по турски „Кърkъ бунарь".

„Св. Петка", както и всички мънастири по насъ, е прѣкаралъ много пжти нещастие прѣзъ врѣме на турското владичество. Въ малката книжка на иеродяконъ Никифоръ С. Стоя-

---

(¹) „История на българитѣ" отъ г. Иречека, стр. 570.

новъ и сега живущъ въ тоя мънастирь, озаглавена „Мънастиря св. Петка Мулдавска“ и издание на самия мънастирь отъ 1895 год., срѣщаме слѣдното;

„Въ южната страна на църквата близо при южната врата (църквата има двѣ врати, западна и южна) има въ стѣната на мраморна плоча надписъ съ старо-гръцки букви и гласи както слѣдва: „тоя мънастирь, въ който живѣемъ ние монаситѣ и който бѣше по напрѣдъ на пепелъ, въздигна се и се направи отъ основание въ врѣмето на Игумена Иеромонаха Паисия въ лѣто отъ Христа 1716 на май 11“. А за църквата сѫщия надписъ казва: „църквата се съгради отъ основание съ много трудъ въ врѣмето на Игумена Иеромонаха Константий въ лѣто отъ Христа 1800“.„

„Освѣнъ изгорѣването на мънастиря отъ турцитѣ, когато сѫ прѣминали въ България отъ начало, отъ горнитѣ двѣ дати се увѣряваме, че мънастирьтъ е горѣлъ още два пѫти, а послѣдното му и четвъртото му изгорѣване се е случило на 1836 лѣто отъ Христа; както ще ни увѣри най-ясно и слѣдующия надписъ, който стои надъ вратата, която раздѣлява вътрѣшностьта на църквата отъ навечерката (отдѣление, въ което се чете повечерие въ мънастирскитѣ църкви). Ето надписа, който е написанъ съ славяно-български църковни букви: „Тъви Свята Обитель, Святая Петка нaзиваема Молдавска, слѣдъ окончателното ѝ изгорѣване, прѣустрои се пакъ изъ ново въ врѣмето на Него̀во Прѣосвященство Св. Филиппуполский Г. Г. Никифора и въ врѣмето на Игумена Антима и окрѫжающитѣ го: Партений Проигуменъ, Антимъ Священноикономъ, Софроний Священноинокъ, Захарий Священноинокъ, и Иноци: Селевкий и Прокопий, въ лѣто 1836. “Въ това лѣто, както гласи надписа, се е поправилъ мънастиря, освѣнъ южната му страна, която състои отъ една каменна стѣна, а стаитѣ и до сега още не сѫ направени по нѣмане на срѣдства.“

„Отъ 1836 лѣто до ужасната 1876 година се е съвзелъ и поправилъ до нѣйдѣ мънастиря, но въ 1877 год. прѣзъ м. януарий мънастирьтъ е прѣтърпѣлъ най-немилостивъ обиръ отъ турцитѣ, които сѫ бѣгали отъ побѣдоноснитѣ руски войски прѣзъ мънастиря за прѣзъ Родопскитѣ гори къмъ Бѣло-море. Никаква покѫщнина въ мънастиря не е останала; въ голѣмо количество дребенъ добитъкъ сѫ исклали и откарали, а между тѣмъ най-голѣмия ударъ сѫ нанесли на мънастирьтъ, като сѫ откарали всички товарни животни, коне и мулета, сѫщо и нѣкои коне само за яздене. Благодарение, че мънастирьтъ се отървалъ отъ изгорѣване, та могли монаситѣ и служащитѣ отъ послѣ пакъ да се приберать въ него.“

„Справедливостьта го изисква да споменемъ, кой именно е отървалъ мънастиря, за да не стане на пепелъ прѣзъ врѣмето на грозната 1876 година. Прѣзъ сѫщата година дохождатъ въ мънастиря кадията отъ г. Станимака и съ него заедно извѣ-

стния на повечето българи Ахмедъ-ага Тжмръшлията прѣзъ свѣтлата седмица въ петъкъ (въ този петъкъ става сборъ въ мънастиря). Игуменътъ, който и до сега управлява мънастиря, въ единъ разговоръ казалъ на Ахмедъ-ага: „Ахмедъ-ага, баща ти додѣ бѣше живъ, той е билъ най-голѣмъ защитникъ на мънастиря ни; той се помина, сега ти оставашъ неговъ наслѣдникъ, за да бранишъ и покровителствувашъ мънастиря ни.“ Въ отговоръ на Игумена Ахмедъ-ага казалъ: „попе, ако би нѣкой да ви направи и най-малко зло, извѣсти ми съ едно писъмце отъ двѣ думи, и злосторницитѣ подъ земята да сж, азъ ще ги намѣра.“ И наистина, Ахмедъ-ага показалъ своето обѣщание на дѣло.“

„Въ сжщата тази зловѣща за Българския народъ 1876 г., именно въ това врѣме, когато башибозуцитѣ ударили да колятъ и горятъ селото Перущица (което е на юго-западъ отъ г. Пловдивъ до самитѣ сѣверни поли на Родопскитѣ планини и на разстояние около три часа), една орда отъ 500 души явила въ с. Чаушово, като имала намѣрение и тамъ да отиде да обере и изгори мънастиря. Ахмедъ-ага, който е билъ въ това врѣме Кжръ Сердаринъ (приставъ по прѣслѣдване разбойницитѣ) и обикалялъ тогава селата около г. Станимака, за да пази тишината въ това размирно врѣме, се е намиралъ въ едно село близо до гр. Станимака (неизвѣстно ни е името на това село). Извѣстенъ отъ мънастиря за намѣрението веднага провожда своя юзбашия и съотечественикъ Мустафа Семерджиолу въ с. Чаушово да обади на помацитѣ, да не би да отидатъ въ мънастиря Св. Петка и да не би да направятъ нѣкакво зло, защото, казалъ Ахмедъ-ага „всичкитѣ прѣзъ топусъ ще ги прѣкарамъ„.

По фотографията на К. Савовъ.

Типове женска носия отъ с. Бачково, Родопитѣ.

Знае се, че нашитѣ мънастири сж били едничкитѣ скривалища, дѣто е могло що-годѣ да се спази нѣщо отъ нашето историческо минало. Както увѣрява отецъ Никифоръ въ своето

описание, и въ мънастирьтъ „св. Петка“ е имало на врѣмето български писменни паметници. На стр. 21 ето що ни казва почтениятъ инокъ: „Че мънастирьтъ е притежавалъ скѫпоцѣнна библиотека, ще се увѣримъ отъ слѣдующето доказателство, което самъ настоящия игуменъ (споменатия по-горѣ дѣдо хаджи Макария. Бѣл. авт.) много пѫти е разказвалъ. Когато се е случило, както се спомена, послѣдното изгорѣване на мънастиря, въ това именно врѣме нѣкой си отъ мънастирскитѣ хора е занесълъ пъленъ човалъ съ рѫкописни на пергаментъ български книги, черковни и исторически, въ селото Долно-Арбанасъ, което е на юго-изтокъ отъ мънастиря и на разстояние $1^1/_2$ часъ, и ги прѣдалъ на бащата на сегашния въ поменатото село постаръ священикъ, священикъ Никола. Бащата на священика, види се отъ уважение, занесълъ човала съ книгитѣ въ тѣхната си селска черква.“

„Прѣди 42 година (описанието е отъ 1895 г., значи около 1853 год. Б. авт.) т. е. подиръ 17 год. (книгитѣ значи сѫ занесени въ селото въ около 1836 год. Бѣл. авт.) отъ изгорѣването на мънастиря, единъ день посѣтилъ силото Долно-Арбанасъ гръцкия владика Иларионъ Крѫкалята, който е билъ епископъ на прочутия по звѣрствата противъ българитѣ Пловдивски гръцки митрополитъ Хрисантъ; поменатия Крѫкаля отишълъ въ църквата да служи и вижда въ олтаря чувала съ българската драгоцѣнность. Попитва тогавашния вече священикъ и нѣкои отъ селскитѣ първенци: „какво е това въ чувала?“ Отговарятъ му, че сѫ български книги. Като ги разгледалъ владиката, казалъ имъ, че тѣ сѫ непотрѣбни за нищо и разпорежда се, та ги закопва въ земята, дѣто вѣроятно до сега сѫ изгнили и нищо не е останало отъ тѣхъ. Цѣли 17 годиниселянитѣ упазили чувала съ книгитѣ и вѣроятно този Крѫкаля, този герой(?), ако не бѣше ги погребалъ, тѣ щѣха да уцѣлѣятъ и до днесъ.

Погребениятъ чувалъ съ българскитѣ книги ни кара да се убѣдимъ, че мънастирската библиотека не е състояла отъ толкова книги, колкото да се напълни единъ чувалъ, но както казахме, мънастирьтъ като е прѣтърпѣлъ нѣколко пожари и прѣди години като сѫ обитавали въ него гръцки игумени и гръцки монаси, мънастирската библиотека е станала жъртва на тѣзи два бича......“.

Случката въ това прѣдание не датира много отколѣ, живи хора отъ онова врѣме има въ Долно-Арбанасъ, възможно е да сѫ още живи и нѣкои отъ потомцитѣ на Арбанаския священикъ, та е дългъ поне на мънастирскитѣ братия да прослѣдятъ и проучатъ по основно това. Възможно е и да се намѣрятъ тия цѣнни книги, ако излѣзе истина това прѣдание. Благодарение и на нашето нехайство, та много работи отъ нашето минало безслѣдно пропадатъ, па сигурно ще се криятъ и още нѣкои нѣкждѣ изъ прашни кюшета, или пъкъ заровени въ земята.

Иеродияконъ Стефанъ ни казва още, че слѣдъ освобождението сѫ били запазени въ мънастиря и слѣднитѣ три книги:

„1) Едно Евангелие написано (но не рѫкописъ, а е напечатано на дебели книжни листа) въ лѣто отъ създание мира 7020 год., т. е. прѣди 383 г. (1895 г.) отъ „Їѡ Бесарáба Великий Воевóда и Господи́на всеѧ̀ земли́ Угро-Влахи́йской и по дѹна́вню си́нъ предóбраго и Вели́каго Господи́на Їѡ Бесарáба Воевóдѣ.“

2) Единъ миней отъ м. септемврий, той е рѫкописъ и съ дебели книжни листа. Лѣточисление въ него се не намира, защото има изгубени листа и въ началото и въ края на книгата, но по всичко се види да е старъ около 400 години.

3) Единъ служебникъ (литургия) тоже напечатанъ на дебели книжни листа, а написанъ отъ нѣкои си иероманахъ Пахомий, отъ Црьнне гóри отъ ре́ке въ лѣто Господнѣ 1519. Въ написването на служебника иеромонахъ Пахомий е ималъ за сътрудникъ „Бóжи-дáрѫ Вѹкóвик отѫ Гюрик подгорничанинѫ“. Тѣ и двамата се намирали въ това врѣме въ италианския градъ Венеция......“.

Тѣзи книги сѫ били прѣдадени на Станимашкото окол. управление съ разписка отъ 31/1894 год., за да се изпратятъ въ министерството на народното просвѣщение въ София.

Слѣдъ освобождението мънастирьтъ е позакрѣпналъ и въ първитѣ години е издържалъ и едно първоначално училище за бѣдни и сирачета. Черквицата му е простичка съ дървенъ покривъ и е слабо украсена извѫтрѣ. Наоколо оградата е доволно голѣма съ два етажа, отъ които долниятъ служи за хамбари, готварница, изба и пр., а горниятъ съ хубави свѣтли стаички за посѣтителитѣ и инокитѣ. Инъкъ е бѣденъ мънастирь, имоти малко има, и доходностьта му е досущъ малка и недостатъчна. Земя работна има около 500 декара и 2000 декара гора и пасбище. Други имоти мънастирьтъ нѣма освѣнъ една воденица съ 4 камъка, която дава годишенъ доходъ 220 кила храна въ натура, и една малка кѫща съ фурна въ Станимака, които даватъ около 200 лева годишенъ наемъ. Прѣзъ 1906 год. мънастирскиятъ бюджетъ е състоелъ отъ 7900 лева приходъ, а разходътъ 7318 лева. Главното перо отъ прихода —3555 лева — е състоело отъ доброволни приношения, но за тая година такова постѫпление не щѣло да има, защото е отнето правото споредъ старитѣ обичаи мънастирското управление да праща хора по харманъ изъ селата за събиране храна, вълна и пр. Разходътъ на мънастирьтъ главно се състои отъ заплати и надници на служащитѣ и работницитѣ и данъкъ, който възлиза на 1251 лева годишно на единъ приходъ отъ около 8000 лева. За украшение на черквата за 1906 год. сѫ били прѣдвидени въ бюджета 562 лева, за библиотеката 28 лева, а за милостиня само 13 лева. При такива скѫдни приходи естествено е, че тоя хубавъ и много

почитанъ отъ околното население мънастирь силомъ сѫществува. Отъ нѣколко години игуменството е повѣрено на архимандритъ Николай Гологановъ, поради много напрѣдналата старость на дѣдо хаджия, който се счита за единъ видъ почетенъ игуменъ. Благодарение енергичностьта и добрия похватъ и инициатива на отецъ Гологановъ, заедно и съ симпатичния отецъ Никифоръ, „св. Петка“ и инъкъ подобрява. Направени сѫ нови стаи, чисти, спретни и добрѣ мобилирани за повисоки госте, прѣдъ мънастиря е обградена хубава градинка, която служи и за пчелинъ, а на около гората е запазена и сѫ насадени много черници и плодовити дървета. По тоя начинъ тая обитель единъ день, ако се слѣдва по тоя пѫть, ще си създаде доходность, ще се украси и подобри и ще служи и като малко образцово стопанство за примѣръ и поука и на набожнитѣ селяни посѣтители. Аслѫ нашитѣ мънастири, не лишени отъ добри и въ достатъчно количество земи, най-добрѣ ще сторятъ да станатъ образцови стопанства и тогава тѣхното реноме и почитъ ще бѫдатъ много по голѣми, отколкото сѫ днесъ.

Мулдавската обитель е подъ вѣдомството на св. Пловдивска митрополия, която утвърждава бюджета му и го контролира. Той се радва на добро име не само между Станимакалийци, които най-много и най-често го посѣщаватъ, но и въ цѣлата Станимашка и Борисовградска околии. Мѣстоположението му е хубаво и гледката отъ него къмъ полето е чудесна. Прѣзъ него минава пѫтьтъ за с. Чаушово и оттамъ за по-далечната вѫтрѣшность на Родопитѣ. Вода тоже има хубава.

(Слѣдва).

